

לדרכו של דוד: "ארדוף אויבי ואשיגם"

לפשר פרשת העלאת הארון

"דוד מלך ישראל חי וקיים" – יסוד המלכות בישראל, שלצמיחתו אנו מייחלים, מופיע דרך דבר הנביא בספר שמואל.

רובו של ספר זה עוסק בדמותו של דוד בדרכו למלכות ישראל, ובתור ראשית המלכות. סיכומה של חטיבת נבואה זו היא דברי השירה: "למנצח לעבד ד' לדוד אשר דבר לד' את דברי השירה הזאת...", המופיעים בתהילים פרק יח ומשובצים בסוף "דברי דוד" בשמואל ב פסוק כב.

מה המיוחד בפרק זה? במה זכה להקבע כסוף דבר? חז"ל במדרש (פתיחתא – איכה רבתי) הוציאו פסוק אחד מפרק זה, והשוו דרכו בין דוד לשלושה מלכים אחרים:

ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הם: דוד ואסא ויהושפט ויחזקיהו.

דוד אמר: "ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם". אמר לו הקב"ה: אני עושה כן, שנאמר: "ויכם דוד מהנשף ועדהערב למחרתם", והיה הקדוש-ברוך-הוא מאיר לו בלילות בזיקים וברקים, זהו שנאמר: "כי אתה תאיר נרי, ד' אלהי יגיה חשכיי".

עמד אסא ואמר: אני אין בי כח להרג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: "אני עושה כן, שנאמר: 'וירדפם אסא והעם אשר עמו... כי נשברו לפני ד' – 'לפני אסא' לא נאמר אלא 'לפני ד'".

עמד יהושפט ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: אני עושה כן, שנאמר: "ובעת החלו ברנה ותהילה נתן ד' מארבים על בני עמון... וינגפר".

עמד יחזקיהו ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן במטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: אני עושה כן, שנאמר: "ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ד' ויך במחנה אשור".

ולא בכדי נאמר הדבר הזה "ארדוף אויבי ואשיגם", דוד רוצה לרדוף ולהשיג בעצמו, הוא איננו מבקש מאת ד' את התערבותו במציאות, ואולי כדברי הגמ' לגבי אותו איש שנפתחו לו דדים להניק את בנו (שבת נג). "אמר אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית".

נראה שבדבר זה יש אפיון כללי לדרכו של דוד, ומבעד לאשנב זה ניתן להבין כמה פרקים בדרכו של דוד, ובתוכם את ענין העלאת הארון לירושלים.

עונש חטא בת שבע (שמ"ב פרקים יא-יב)

אפיון זה בולט במיוחד לאחר חטא דוד ובת שבע, כאשר בא אליו נתן הנביא ומודיע לו על מיתת התינוק.

תגובת דוד לדבר היא, צום ותפילה לד' בעד הילד. כאשר ביום השביעי מת הילד, קם דוד, מתרחץ, סך, ומחליף שמלותיו.

תשובתו לתמיהת עבדיו: "ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע וחנני אלקים וחי הילד. ועתה מת למד זה אני צם האוכל להשיבו עוד..." (פסוקים כב כג)

והרי אין הדבר פשוט כל עיקר כדברי דוד, וכי לא מצאנו את אליהו מחיה את בן האשה האלמנה שכלכלה אותו (מלכים א יז), ואת אלישע מחיה את בנה של השונמית (מלכים ב פ"ד). למד אין דוד "מסוגל" לעשות נס ולהחזיר את הילד ע"י תפילתו? ממה נפשך, אם דוד מקבל את גזירת ד' בפי נתן שהילד ימות, למד התפלל? ואם אכן יש מקום לתפילה למד אין תפילה לאחר מות הילד?

אלא שאין זה דרכו של דוד הצועד עלי טבע, הצועד על דבר ד' הרגילה, ואיננו רוצה להזדקק לניסים.

מלחמה גלית (שמ"א פרק יז)

ניתן לראות רעיון זה בתחילת דרכו הציבורית, בעמדו לראשונה בשדה הקרב מול גלית הפלשתי.

"כי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ד' צבאות אלקי מערכות ישראל. ל אשר חרפת" (שם פ' מה).

מהי משמעות מילותיו של דוד "ואנכי בא אליך בשם ד'?"

מהדהדים באוזנינו דברי חז"ל על הפסוק "ויך את המצרי" (שמות ב יב).

כמה הרגו? רבנן אמרי הזכיר עליו את השם והרגו, שנאמר "הלהרגני אתה אומר" (שמות רבה פ"א פ' לד). ע"י שימוש בשם ד' נופל המצרי במקום. האם זוהי גם דרכו של דוד? (ואמנם דיעות אחרות במדרש שם גם לגבי משה).

מתוך המשך הפרק נראה שהליכתו של דוד בשם ד' שונה בתכלית, דוד איננו יוצא לקרב בידים ריקניות כסומך על הנס.

הוא מוותר על השריון, לא מפני אי הצורך באמצעי לחימה, אלא מפני שאין הוא יכול לנצל את יתרונותיו עם שריון זה. דוד מתכנן את הקרב כהלכה תוך השענות על כשרונותיו. מכין את נשקו בהניחו את חלוקי האבן בילקוטו, ובכך הוא יוצא לקרב "בשם ד' צבאות"¹.

נשיאת שם ד' אצל דוד איננה אמירה בפיה של בן ע"ב אותיות, אלא כוללת את הכנת הנשק ואמוץ הידים, עד כדי "ויחזק דוד מן הפלשתי בקלע ובאבן" (פסוק ז).

1. אולי ניתן לראות את שיטתו בחיים צבאיים גם מאופיינים בקומץ קטן של אנשים מעולים. ועיין בשמואל ב פרק כג רשימת 37 גיבורים אשר לדוד, קטן כמות ורב איכות. ואולי גם קרב כיבוש ירושלים מתאפיין בגבורת האיש אשר יעלה בעינור, יחיד אשר בגבורתו העלאית מכריע את הקרב.

ואין לך קידוש השם גדול מנפילתו של גלית

ירושלים (שמ"ב פרק ה')

המעשה הראשון שהנביא מזכיר לאחר משיחתו של דוד כמלך על כל ישראל, הוא כיבוש ירושלים².

אם נשווה מלחמה זו עם מלחמות אחרות במקרא, ובפרט עם מלחמת יריחו (והקשרים הם רבים³), הרי בנגרא של ארץ ישראל (תנחומא בהעלותך) נמצא כיבוש בצורה ניסית, בה ארון ד' הולך לפניהם, תקיעת שופרות וכד' (ואולי כל השלל החרם לד' מפני האופי הניסי של המלחמה).

לעומת זאת העיר ירושלים מאופיינת בביצורים טבעיים, גאיות עמוקות ממזרח דרום ומערב, ובצירוף עם חומות הופכות את העיר למבצר קשה לחיריה.

ועל כן, היבוסים בעמדם מאחורי ביצורים אלה לועגים לבני ישראל, בהעמדת עורים ופסחים כמגינים בלעדיים על החומות.

בכיבוש העיר לא מצאנו שופרות ולא נפילת חומה ניסית, אלא דוקא נגיעה בצינור.

אמנם נחלקו בפירוש זהות הצינור – יש מזהים אותו עם פיר וורן אשר דרכו חודר יואב לעיר, ויש הסוברים מגדל חזק, או כלי שבעזרתו טיפסו במעלה החומה וחדרו פנימה. כך או כך ברור הדבר שהכיבוש מאופיין במעשה גבורה, תושיה, וכח פיזי אדיר – מול ביצורים טבעיים וחומות גבוהות. ודוקא ע"י "סערת גבורה של כל גיבור" נכנס דוד אל העיר, אשר עתידה להקרא על שמו, עיר דוד, "ארדוף אויבי ואשיגם, ולא אשוב עד כלותם".

בחירת ירושלים

ומכאן לעצם בחירת ירושלים כעיר בירתו של דוד, ובמקום המיועד לבנין המקדש.

הספרי (דברים יב ה'), מרגיש את מציאת המקום אשר יבחר ד' – ע"י נביא, "...יכול תמתין עד שיאמר לך נביא? ת"ל לשכנו תדרשו", "דרוש ומצא ואח"כ יאמר הנביא".

וע"כ בחיפוש אחר המקום פירשו חז"ל (זבחים נד:) שרוד ישב עם שמואל בניות ברמה וחיפשו בדרישת פסוקים (בספר יהושע) את המקום הגבוה בישראל, – שהרי "וקמת ועלית", ביהמ"ק גבוה מכל ארץ ישראל. ומתוך כך מגיעים למסקנה שאכן ירושלים זהו המקום אשר יבחר ד'.

2. ומענין הרבר שלאחר הופעתו הציבורית הראשונה של דוד – מלחמת גלית, אנחנו נפגשים מיידית עם ירושלים, הבאת ראשו של גלית לירושלים. וקשה, הרי באותה תקופה ירושלים עדיין יבוסית היא? ובנרדאי הכונה ל"אחר זמן", ובכל זאת מצא הנביא צורך גדול לסיים את הופעתו הראשונה של דוד, בינקתו מירושלים וקשריו אליו "עיר-דוד".

3. עיין במשניות (מסכת תמיד פרק ג), ובפירוש הראב"ד באריכות שם שמבאר את הקשר בין שני מקומות אלו, וכן החלפת דשנה של יריחו בתמורה לשבט אשר יתן מנחלתו לבית המקדש.

וע"פ זה פועל דוד בהלחמו על ירושלים, וקובע אותה כעיר בירתו. ובהמשך לזה בהבאת הארון מקרית יערים לירושלים, ואת האישור השמימי של אמירת הנביא מקבל דוד רק לאחר הרבה שנים, כאשר גד החוזה מצוה עליו לעלות לגורן ארונה ולבנות שם מזבח לד' (שמ"ב כד).

א"כ דרכו של דוד לירושלים טבעית היא, הן בתורו אחר מקום המקדש בבית מדרשו של שמואל הרמתי, והן בשדה הקרב.

העלאת הארון (שמ"ב פרק ו)

מיד לאחר כיבוש ירושלים (ושני קרבות מול הפלשתים הנמשכות מכיבוש ירושלים), מעמיד הנביא את השלב הבא בביסוס מלכות דוד ע"י העלאת הארון לירושלים:

"וירכיבו את ארון האלוקים אל עגלה חדשה.."

ותמחו המפרשים מה ראה דוד לטעות זו דבר אשר כל ילד יודע (סוטה לה), הרי נאמר "בכתף ישאו", הארון נישא על כתפי הכהנים (הלויים).

וכי לא ידע דוד דין זה? האם המלמד שלו חייב מיתה על שלא לימדו נכון? (עיינ ב"ב כא: לגבי יואב).

מסתבר ביותר שלא בחוסר ידיעה או שכחה עסקינן, נראים הדברים כי דוד הבין שאין נשיאה בכתף שייכת למעמד זה. כך פירש הר"ק על פסוק ו, שרוד חשב שדין "בכתף ישאו" נלמד דוקא בדור המדבר ולא לאחר מכן, וממילא אין חיוב של נשיאה בכתף.

אם כן נשאל: מהי הסיבה שגרמה לדוד לחשוב שדין "בכתף ישאו" שייך דוקא לדור המדבר?

לצורך ביאור ענין זה יש להקדיש ולבאר את משמעות נשיאת/נסיעת הארון.

ארון הברית מופיע בספר במדבר בשני מישורים:

א. הפצת והנסת האויבים לפני בני ישראל: "קומה ד' ויפוצו אויבך וינוסו משנאך מפניך" (במדבר י לה).

ב. הדרכת בני ישראל בהליכתם במדבר: "וארון ברית ד' נוסע לפניהם דרך שלושת ימים לתור להם מנוחה" (שם י לג).

נסיעתם לארץ ישראל במטרה לכבשה, מודרכת ע"י הארון. וע"כ במלחמת המעפילים להכנס לארץ מודגש: כי "ארון ברית ד' ומשה לא משו מקרב המחנה", וממילא מלחמת כיבוש זו נידונה לכישלון.

בכניסה לארץ ישראל מתחדד דבר זה. הארון מוביל את בני ישראל במהלך מרוכז יותר בשני מוקדים: א. חציית הירדן. ב. מלחמת הכיבוש הראשונה.

חציית הירדן (יהושע ג, ד)

מהצווי הראשון בנושא הנסיעה "כראותכם את ארון ברית ד' אלקיכם והכהנים הלויים

נושאים אותו, ואתם תסעו ממקומכם והלכתם אחריו" (שם פסוק ג). עד סוף חציית הירדן יופיע ארון ברית ד' עוד 15 פעם⁴.

יתרה על זו, חז"ל ביארו (סוטה לה), שהארון והכהנים נשארו בעבר המזרחי של הירדן לאחר שבנ"י חצו, ובנס נוסף נעלה הארון מעל הירדן שחזר לזרימתו הטבעית, ועבר את הירדן באויר עם הכהנים.

כל חלקי המעבר קשורים בכהנים:

1. נסיעת העם לאחר נסיעת הכהנים.
2. הכניסה לירדן לאחר כניסת רגלי הכהנים.
3. עצם המעבר.
4. הוצאת האבנים.
5. העברת הארון. וכל הפעולות הללו נמשכות מכוחו של הארון.

כיבוש יריחו (יהושע פרק ו)

בתחילת כיבוש הארץ מופיע שוב הארון, כבריח תיכון בכיבוש העיר. החל מפסוק ד שוב ושוב מודגשת מציאות הארון בקרב המחנה⁵.

אם כן נמצא כי הארון הנישא על כתפי הכהנים, מדריך את ישראל בכניסתם לארץ, ומלחמתם הראשונה בה, בדרך ניסית מופלגת.

הארון נושא את נושאו

חז"ל ביארו את כוחו המיוחד של הארון ופירושו שאיננו נתון למגבלות המציאות הנורמלית. "דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון וכרובים אינו מן המדה", וכן המשך בביאור "ארון שעשה משה יש לו רוח עשר אמות לכל רוח, (אע"פ שקודש הקודשים הינו עשרים אמה על עשרים אמה אעפ"כ מקצה הארון עד הקיר יש עשר אמות מכל צד). וא"כ נמצא שהארון הוא מעל מגבלות המקום.

לא זו אף זו, הארון איננו במגבלות כח המשיכה, הוא נישא בקלות, ולא רק שנישא אלא "שנושא את נושאו" (סוטה לה).

ואכן, בהתבוננות במשקלו של הארון (ע"פ דרכי הטבע) נבין נופך של פשט בדברי חז"ל:

הכפורת אשר סוגרת את הארון מלמעלה גורלה שתיים וחצי אמות, על אמה וחצי, ובטפחים 15X9, וחז"ל לימדונו במסכת סוכה (דף ה) שעוביה טפח. וא"כ אליבא דר' חיים נאה אשר מחשיב את הטפח כ-8 ס"מ אורך יוצא:

4. בפרק ג פסוקים ג, וX2, ה, יא, יג, יד, טו, יז.

פרק ד פסוקים ה, ז, ט, י, יא, טז, יח.

5. 11 פעם: פסוקים ד, וX2, ז, חX2, ט, יא, יב, יגX2.

69,120 סמ"ק = 8 ס"מ X 72 ס"מ X 120 ס"מ = 1 טפח X 9 טפח X 15 טפח.

אליבא ד"חזון איש" המחשיב את הטפח ל- 9.6 ס"מ יוצא:

119.439 סמ"ק = 9.6 ס"מ X 86.4 ס"מ X 144 ס"מ = 1 טפח X 9 טפח X 15 טפח.

ובהיות המשקל הסגולי של זהב 19.3, הרי יוצא לר' חיים נאה משקל של 1,334 קילו, ול"חזון איש" 2,305 קילו.

וכל זאת ללא הארון על שלושת תיבותיו, וכן לוחות האבן והכרובים שגם הם מזהב טהור.

על כן ברור שאי אפשר להרים ארון כזה, לא ע"י 4 ולא ע"י 40 איש, ומכאן שוב לדברי חז"ל שהארון נושא את נושאו בנס גמור.

מכאן ניתן להבין את שיטתו של דוד בהעלאת הארון, דור המדבר ודור באי הארץ לסדרי חיים ניסיים, אכן דבר זה נכון ומתאים לתקופה של תחילת הדרך, בבחינת עובר במעי אמו אשר ניזון ומוגן בסדרי חיים שונים לחלוטין מהמערכת הנורמלית. (מענינת ההקבלה ביו העובר לדור המדבר שניהם מוקפים מכל צד עננים/מי שפיר ניזונים ואינם מוציאים פסולת - וכן עוסקים בתורה).

משמעות מהלך ניסי פירושו: שהמציאות איננה מסוגלת עדיין לשאת את רצון ד', הבריאה איננה יכולה לשקף את דבר ד' בעולם, ולכן נזקקים לשנויים ותימוכין ברמות שונות.

וע"כ אביי רוגז על האיש המכריח את הקב"ה לשנות סוירי בראשית (שבת נג), ומכח עקרון זה בחר דוד בדרך הטבע בדרך קידוש ד' בסדרי המציאות הנבראת.

זהו בעצם שלב שבו דבר ד' נקבע במציאות ועל כן אומר דוד: "קומה ד' למנוחתך אתה וארון עוזך" (תהילים קלב), אין הליכה בבחינת דור המדבר אלא הגיעה עת המנוחה והנחלה.

ובטוי לשיא מעלה זו, היא הבאת הארון לירושלים למקום קדושתו הטבעי והקבוע, מבלי להזדקק לנס בנשיאתו, אלא בדרך טבעית ע"י עגלה.

חטא עוזא (שמ"ב פרק ו פסוקים ג-ו)

בנקודה זו גופה טמון המשגה. כמה טעה עוזא כאשר שלח ידו להחזיק בארון שנשמט? אמרו חז"ל את נושאו נושא, את עצמו לא כל שכן (סוטה לה).

מה משמעות דבר ד' המתגלה בכוחות הטבעיים, האם בזה נוטשים את עולם הנס?

"...והנס והטבע מתאחדים באחדות מאירה. מאור הנס העליון מתגלה איך סעיפי הטבע כולם הבלתי מוכנים מצד עצמם, הם הם ענפיו והתפשטות אורו וכל הטבע כולו התגלה בכל תפקידיו, בדאגות החיים היומיים ובהתגדרות הלאומים, ממלכות בעליותיהם ובירידותיהם בנכלי הפוליטיקה... בחכמת החכמים כבינת הנבונים בגבורת הגיבורים וברוח החלש של החלשים בכל רק יד האורה העליונה אור חכמת כל העולמים רוח ד' נשמת חיי העולם היא מופיעה (אורות, ישראל ותחייתו יג).

כלומר, בהושיטו את ידו אל הארון, מבלי להבין שאת נושאו הוא נושא את עצמו לא כל שכן, הביע עוזא ניתוק בין שני העולמות העתידיים להתחבר, ולהזין זה את זה. האפשרות להרכיב את הארון על עגלה זקוק להבנה אמיתית בכוח הנס, וביורו עמוק של הקשר בין

השניים, וברגע שנשכח דבר זה פרץ ד' פרץ בעוזא ובכל ישראל.

נאלץ דוד להמשיך ולהעלות את הארון על כתפי הכהנים, כיון שהדור עדיין לא הגיע למדרגה הנכונה, וממילא צריכים לחכות עד אשר יבוא דור אחר אשר יוכל לשאת את ארון ד' בתוך הריאליות של המציאות, בבירור ובקשר של הבנה אמיתית.

"אורו של משיח שיסודו רם ונשא וגבה מאד מואר הוא מהתוכן העליון שהגס והטבע מאוחדים שם וכל העלילות של הטבע מקטן ועד גדול פועלים בעדו ועמו על ידו ובהשפעתו כמו העלילות הניסיות (ישראל ותחייתו פ' יד).

"כה אמר ד' צבאות עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים, ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה. כה אמר ד' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם בימים ההם גם בעיני יפלא נאם ד' צבאות" (זכריה ח).

ואכן בעיננו ולעיננו הפלא ופלא